

Over de taal van Oldenzaal

De taal van Oldenzaal: 'echt' Twents

Hieronder is de streekaalkaart van Nederland uit de Bosatlas afgebeeld. Oldenzaal ligt in het licht oranje gebied, waar een variant van het Nedersaksisch wordt gesproken die Twents wordt genoemd. Meer naar het westen, in het roodgekleurde gebied, wordt Twents-Graafschaps gesproken, dat is het gebied waarin onder andere Rijssen, Vriezenveen en Markelo liggen.

Deze kaart werd door Jo Daan getekend voor de *Atlas van Nederland* in 1968.

Voor de grens tussen Twents en Twents-Graafschaps baseerde ze zich op het boek *Taal en volk van Twente* uit 1948, van H.L. Bezoen.

Naar: de streekaalkaart uit De Bosatlas van Nederland. Groningen 2007.

De grens tussen het Twents en Twents-Graafschaps werd in 1948 door Bezoen getrokken. Ten noordoosten van de grens zei men toen *keark* of *kearke* voor 'kerk' (in het 'echte' Twents), meer westelijk *kaarke* of *karke*. In Oldenzaal wordt *kark* gezegd, en *wark* voor 'werk' (volgens de informanten voor de *Dialektatlas van Gelderland en Zuid-Overijssel* (1973), een onderdeel van de *Reeks Nederlandse Dialectatlassen* (RND)). Dat wil zeggen: Oldenzaal heeft hier een westelijke variant. Maar onvervalst Twents zijn toch heel veel andere woordvormen in de taal van Oldenzaal.

Als 'echt' Twents geldt het gebruik van *nich* voor Ned. *niet* en *wel* voor Ned. *wie*. Beide komen in Oldenzaal voor.

nich

Wie waren nich vezöcht 'Wij waren niet uitgenodigd'.

In West-Twente zegt men *neet*, en nog verder naar het westen, in Centraal-Salland, *niet*.

wel

Wel hef 't dan wal doan? 'Wie heeft het dan wel gedaan?'

Wel betekent dus 'wie' en *wal* 'wel (bijw.)'.

Wal kan ook voorkomen zonder *l*: *Doe zaags mie wa!* 'Jij zag mij wel'.

Doe en ie

In het laatste zinnetje zien we een ander typisch Twents verschijnsel, nl. het gebruik van *doe* als aanspreekvorm 'jij'. Het zinnetje komt uit het schriftelijke materiaal van de RND.

Doe wordt steeds meer teruggedrongen naar het meest oostelijk Twentse gebied, en steeds meer vervangen door *ie*. Het Twentse gebied waar de aanspreekvorm *doe* in 1931 werd gebruikt, toen Kloeke dit gebied in kaart bracht, was veel groter en strekte zich toen uit tot voorbij Rijssen en Wierden.

Ook in het materiaal voor het Woordenboek van Overijssel, dat rond 2000 is verzameld, is de oude aanspreekvorm door de informanten uit Oldenzaal echter nog opgegeven:

Wat hes doe veur rekkenen? 'Wat heb jij voor rekenen?'

In Tubbergen en Ootmarsum lijkt *doe* intussen niet meer voor te komen; in Denekamp kan men volgens het Woordenboek van Overijssel zowel *doe* als *ie* zeggen.

Wegvallen van de -e

Een ander oostelijk verschijnsel, dat ook in Oldenzaal voorkomt, is het wegvallen van de *-e* aan het wordeinde in een aantal bijvoeglijke en zelfstandige naamwoorden. Hieronder enkele voorbeelden, met daarnaast de varianten uit het westelijker gelegen Wierden, waar wel de *-e* wordt gehoord:

Oldenzaal	Wierden
<i>dreuw</i> 'droog'	<i>dreuge</i>
<i>riep</i> 'rijp'	<i>riepe</i>
<i>bang</i> 'bang'	<i>bange</i>
<i>peer</i> 'peer'	<i>peare</i>
<i>kark</i> 'kerk'	<i>kaarke</i>
<i>vrouw</i> 'vrouw'	<i>vrouwe</i>

Uit de woordenschat van 't Olnzels

Wat denkt u dat de volgende woorden en zinnetjes betekenen:
(de oplossing vindt u aan het eind, na *Verder lezen/studeren*)

1. *A-j ginnen kop hebt kui-j ook nich deur 't raam kieken.*
2. *Den dee 't doar ankump.*
3. *'t Ludt veur de vroomark.*
4. *Der zit ginnen boer in 't venster.*
5. *Dat is 'n hoes met golden pannen.*

Verder lezen/studeren

De woorden en zinnen die hier gegeven zijn, zijn voor een deel afkomstig uit:
Entjes, H. en A.R. Hol, *Dialektatlas van Gelderland en Zuid-Overijssel* (Antwerpen 1973)
en voor een ander deel uit de database van het *Woordenboek van Overijssel*, waarvoor
spijtig genoeg weinig taalmateriaal uit Oldenzaal is ingeleverd.

Meer informatie over verschillende varianten van het Twents:
H.L. Bezoen, *Taal en volk van Twente*. Assen 1948 (zie ook de kennisbank).

In de taal van Oldenzaal schreef Toon Borghuis (Oldenzaal, 1890) de bundel *n Buske late bleujers*
(1961).

Bekend zijn thans de Oldenzaalse stadsdichter Robert Monnikhoff (zie onder verhalen/gedichten
Oldenzaal op deze site) en de verhalen- en columnschrijver Jan Swennehuis, geboren in De Lutte.

Oplossingen:

1. Ik zie er geen mogelijkheid toe.
2. Degene die daar aankomt.
3. Het luidt voor de vroegmis.
4. Er komen geen moeilijkheden door.
5. Op dat huis rust een zware hypotheek.